

СУЧАСНИЙ СТАН ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Розглянуто вплив глобалізаційних процесів на розвиток фінансової системи України. Дано оцінку сучасного стану фінансового сектора України в умовах глобалізаційних економічних процесів.

Рассмотрено влияние глобализационных процессов на развитие финансовой системы Украины. Дана оценка современного состояния финансового сектора Украины в условиях глобализационных экономических процессов.

The influence of the globalization processes to the development of financial system of Ukraine has been considered in the article. The estimation of the current situation in the Ukrainian financial sector emerge from the financial crisis is done.

Постановка проблеми. Розглядаючи сучасний стан фінансової системи України, неможливо не відзначити таку важливу тенденцію розвитку світової економіки й фінансів загалом та України зокрема, як глобалізацію. Зовнішні економічні чинники, що впливають на розвиток фінансової системи країни, викликані об'єктивними світовими процесами глобалізації та інтеграції України у світову фінансову систему. Взаємозалежність зовнішніх економічних чинників та внутрішніх факторів соціально-економічного розвитку в умовах світової фінансової кризи обумовлює сучасний стан фінансового сектора України, що характеризується економічними та фінансовими диспропорціями та нестабільністю.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Протягом останнього часу питання фінансової глобалізації активно досліджуються як зарубіжними науковцями, так й українськими вченими. Розвиток національних фінансових систем в умовах глобалізаційних процесів висвітлено такими вітчизняними науковцями, як І.Я. Чугуновим, В.М. Гейцем, В.І. Міщенко, С.В. Науменковою, І.О. Лютим, Д.В. Полозенко, М.І. Савлуком та іншими. Питання проблеми впливу фінансової глобалізації на економічне зростання країн активно розглядають такі зарубіжні вчені, як Х. Едісон, М. Коус, Ф. Арістіс, М. Шулярик, Т. Стегер, Е. Прасад та інші.

Оцінкою наслідків фінансової глобалізації на розвиток фінансового сектора України займаються Н.І. Костіна, І.О. Луніна, А.М. Єріна, І.Г. Лук'яненко, С.С. Шумська, В.О. Шевчук та інші [1, с. 40].

На наш погляд, такий жвавий інтерес науковців до цієї проблематики викликаний надзвичайною важливістю, складністю, суперечливістю та неоднозначним впливом глобалізаційних процесів на фінансові системи різних країн світу, зокрема й України.

Метою статті є узагальнення змісту, напрямів та проблем фінансової глобалізації України, а також аналіз впливу світової фінансової кризи на вітчизняну фінансову систему для створення передумов переходу до стабілізації фінансово-економічного становища держави.

Викладення основного матеріалу. Зарубіжні та вітчизняні науковці по-різному трактують поняття «глобалізація», але, узагальнюючи основні підходи, можна визначити, що глобалізація являє собою якісно нову взаємозалежність національних економік, що характеризується інтенсифікацією та масштабністю діяльності функціонування міжнародних фінансових ринків; розвиток глобалізаційного процесу сприяє інтеграції світового господарства на основі відкритих національних економік, вільних ринків товарів та послуг, а також факторів виробництва та фінансів.

Як справедливо зауважує Н.В. Стукало, фінансова глобалізація супроводжується не тільки такими позитивними явищами, як розширенням руху капіталів, технологій, розширенням обмінів товарами та послугами, а й характеризується високою неоднорідністю інтеграції економік різних країн, посиленням негативних явищ в країнах, що мало пристосовані до світогосподарських умов, тобто збільшує диспропорції розвитку країн, породжуючи міжнародну фінансову нестабільність [2, с. 31].

Таким чином, сучасний соціально-економічний розвиток будь-якої країни неможливий без участі інтеграційних глобалізаційних процесів.

Зокрема, це стосується й України, яка також активно долучається до процесів формування глобальної економіки та фінансової глобалізації.

Оцінюючи вплив фінансової глобалізації на економіку України, наглядно простежується саме той суперечливий та неоднозначний характер глобалізаційних процесів.

Так, О. Примерова в своєму дослідженні щодо впливу фінансової інтеграції на економічний розвиток України виокремлює групи факторів, що відображають цей вплив, а саме: обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України; діяльність вітчизняних та іноземних банків; коефіцієнт обслуговування зовнішнього боргу країни; функціонування фондового ринку

України; індекс цін виробників промислової продукції; зведений індекс реформування фінансового сектора країни.

Якщо розглядати зазначені критерії, то в сучасних умовах інтеграції до світового фінансового ринку Україна має слабкі позиції. Так, міжнародна фінансова корпорація, що формує рейтинг країн за простотою ведення бізнесу, надає Україні останні місця. Це обумовлено складними умовами здійснення підприємницької діяльності та відсутністю прогресивних реформ у цій сфері; низьким рівнем надійності банківських установ; напруженим інвестиційним кліматом; недосконалою податковою системою країни [3, с. 866].

Оскільки інфраструктура фінансової системи України є не досить розвиненою та потужною, негативними наслідками глобалізації для вітчизняної економіки є перш за все загрози глобального характеру, зокрема, зростання впливу потужних світових фінансових криз, адже в результаті фінансових криз найбільших втрат зазнають саме економіки недостатньо розвинутих країн.

Як зарубіжні, так і вітчизняні економісти та науковці відзначають негативні риси глобалізації, що проявляються у виникненні та тотальному розповсюдженні світових фінансових та економічних криз.

Так, К.А. Куклік зазначає з цього приводу, що процеси глобалізації мають багато позитивних аспектів, але й разом з тим спричиняють нерівномірний розподіл фінансових ресурсів, забезпечують більш вигідні позиції для розвинутих країн, що неминуче обумовлює виникнення суперечностей національних інтересів [4, с. 29].

Безумовно, вплив сучасної світової фінансової кризи на економіку України пов'язаний із глобалізаційними процесами, однак питання щодо ступеня взаємозв'язку світових кризових явищ та сучасного стану фінансової системи України є дуже неоднозначним та розглядається науковцями по-різному. Це обумовлюється перш за все різними оцінками інтеграції України у світовий фінансовий простір.

Тому вважаємо за доцільне більш детально зупинитися на аналізі чинників розвитку кризи в Україні та її наслідків для вітчизняного фінансового сектора та економіки загалом.

Як свідчить аналіз літературних джерел, в Україні фінансова криза розпочалася восени 2008 року з девальвації національної валюти та через падіння обсягів виробництва і зростання кредитної заборгованості перетворилася на повномасштабну фінансово-економічну кризу [5, с. 8–12].

Бобров Є.А. виокремлює чотири основні напрями впливу світової фінансової кризи на економіку України, а саме:

– обвал світових фондових ринків, наслідком якого було зниження вартості акцій вітчизняних компаній;

– висока волатильність цін на світових ринках, що негативно впливає на вітчизняні поточні рахунки;

– зростання ставок Лібор, адже більшість кредитів залучалися на умовах «плаваючої» ставки, що залежить від ставки Лібор;

– загальне уповільнення розвитку світової економіки, внаслідок якого скоротився попит на експорт, що вплинуло на величину бюджету тощо [6, с. 14].

Вітчизняні науковці, що аналізують причини виникнення фінансової кризи в Україні, зокрема С.В. Науменова, В.І. Міщенко, Р.С. Лисенко, наголошують на тому, що саме недосконалість механізму ініціювання, надання та управління кредитами була першопричиною створення кризової ситуації, що ускладнилася валютною кризою внаслідок дефіциту платіжного балансу та скорочення надходження іноземного капіталу через зменшення обсягів експорту.

Фінансовий сектор країни був вражений не тільки світовою кризою, а й власною фінансово-економічною кризою – негативною для України ситуація на світових ринках посилилася через сукупність несприятливих внутрішніх факторів.

Так, вітчизняні практики та науковці виокремлюють низку негативних чинників, що посилити вплив світової кризи на економіку України, зокрема: надмірне зростання вітчизняного іпотечного кредитування; кредитна експансія НБУ; політика співпраці з іноземними банками; надмірне нарощування зовнішньої заборгованості.

Гнибіденко І. зазначає, що стан фінансового сектора України в умовах фінансової кризи характеризується збитковістю стратегічно важливих вітчизняних підприємств, сировинною спрямованістю експорту, величезною борговою залежністю країни, кризою банківської ліквідності; зменшенням надходжень до бюджету та обсягів ВВП; скороченням доходів населення [7, с. 18].

Аналізуючи дані Міністерства фінансів України щодо стану економіки в зазначений період, можна дійти висновку, що вітчизняний фінансовий сектор та сектор реальної економіки мають високий рівень залежності від зовнішнього економічного середовища.

Так, внаслідок світової фінансово-економічної кризи й відповідно скорочення міжнародної торгівлі, зокрема світового ринку продукції металургії, яка є основою вітчизняного експорту, у 2009 році обсяг українського експорту скоротився на 31,4 млрд. дол. США; індекс

промислового виробництва у 2008 році становив 94,8%, а в 2009 році знизився до позначки 78,1%; падіння ВВП на кінець 2009 року становило 12,7%.

Проте слід відзначити, що найбільших втрат зазнав банківський сектор України, який характеризується низьким рівнем капіталізації вітчизняних банків (якщо в 2002 році частка власного капіталу складала 17%, то в 2009 році – 13%); високим рівнем залежності від зовнішніх запозичень (на початок 2009 р. частка іноземного капіталу становила 36,7%); високим рівнем проблемної заборгованості.

Так, простежувалася динаміка зростання простроченої заборгованості за кредитами, що на початок 2010 року в 11 разів перевищувала цей показник відносно 2008 року. Обсяги припливу прямих іноземних інвестицій у 2009 році порівняно із 2008 роком скоротилися більш як у 2,2 рази; обсяги проблемних кредитів на 01.01.2010 р. склали 13,7% від загальної суми банківських кредитів, тобто 105,5 млрд. грн.

Даниленко А.І. зазначає, що за період з 01.10.2008 р. по 01.02.2010 р. загальний відтік коштів суб'єктів господарювання, небанківських фінансових установ та населення складав понад 90 млрд. грн.; загальний обсяг депозитів у гривні з початку фінансової кризи знизився на 25,2% та на 13,2% – в іноземній валюті [8, с. 12].

Досліджуючи тенденції та особливості сучасної української банківської системи, О. Береславська наголошує на збереженні недовіри з боку населення до національної валюти, про що свідчать наступні показники: протягом 2010 року попит на іноземну валюту значно перевищував її пропозицію, причому спостерігалася тенденція до збільшення попиту. Так, якщо в першому півріччі 2010 року перевищення попиту над пропозицією в середньому було в 1,1 рази, то в другому півріччі 2010 року попит на іноземну валюту перевищував пропозицію майже в 2,5 рази [9, с. 12].

Це створює передумови для високого рівня доларизації української банківської системи: за 11 місяців 2010 року цей показник складав близько 30%, що є високою позначкою для України.

Правник Ю., аналізуючи вітчизняну банківську систему під час кризи, наголошує на тому, що подібну ситуацію прогнозувала рейтингова служба Standart&Poor's, яка за показниками залежності української банківської системи від зовнішньої кон'юнктури, концентрації виробництва по окремих галузях, доларизації економіки, за факторами політичної нестабільності тощо віднесла банківську систему України в останню групу 10, до якої входять найбільш нестабільні та слабкі банківські системи світу.

Позитивною тенденцією є те, що станом на 2010 рік вперше за період фінансової кризи сформоване додатне зведене сальдо платіжного балансу в розмірі 5,1 млрд. дол. США, що також спричинило збільшення резервних активів України.

Загалом протягом 2010 р. показник обсягу міжнародних резервів НБУ значно зріс та становив 34576 млн. дол. США. Це сприятливий фактор сучасного функціонування банківської системи, адже, як зазначає О. Береславська, через те що у країні інфляційні очікування та макроекономічна ситуація переважно залежить від динаміки валютного курсу гривні, розмір міжнародних резервів НБУ та управління ними стають критично важливими [9, с. 12].

Слід відзначити позитивні тенденції, пов'язані з надходженням трансів МФ, що частково спрямовуються до банківських установ, обумовлюючи тенденції до підвищення капіталізації банківської системи та сприяють скороченню кредитних втрат. Так, за прогнозами агентства «Moody's», до кінця 2011 року реально збитковими будуть 15% загальної суми кредитів, замість очікуваних 25%.

За оцінками експертів, покращенню ситуації у вітчизняному фінансовому секторі сприяли поруч із скасуванням НБУ деяких законодавчих положень також поліпшення з II кварталу 2009 року показників реального сектора економіки.

Так, позитивні зрушення спостерігалися в показниках ВВП. Зокрема, приріст ВВП у II кварталі 2009 р. становив 13,6% порівняно з I кварталом 2009 р.; в III кварталі 2009 р. – 17,6% порівняно із II кварталом 2009 р. У II кварталі 2010 р. показник приросту ВВП складав 22,8% порівняно із II кварталом 2009 р. та 20,3% – порівняно із I кварталом 2010 р.

Але ці зрушення, на жаль, не можуть переkritи загальне негативне становище українського фінансового сектора та реальної економіки, яка залишається на низькому рівні порівняно з іншими європейськими країнами.

Згідно з рейтингом конкурентоспроможності WEF 2010–2011 Україна на сьогодні посідає останні позиції щодо розвитку фінансового сектора, зокрема: показник «розвиненості фінансового ринку» посідає 108-у позицію (погіршення – 8 пунктів); «легкість отримання кредиту» – 130-у позицію (погіршення – 43 пункти); «надійність банківської системи» – 138-у позицію (погіршення – 5 пунктів); «фінансування через місцевий фондовий ринок» – 120-у позицію (погіршення – 13 пунктів); «доступність венчурного капіталу» – 121-у позицію (погіршення – 30 пунктів); доступність фінансових послуг – 122-у позицію; «регулювання фондового ринку» – 127-у позицію.

Висновки. Н. М. Шелудько, аналізуючи сучасний стан українського фінансового ринку, зазначає, що масштаби загострення ситуації на фінансовому ринку України виявилися наба-

гато глибшими, ніж очікувалося, виразно продемонструвавши спотвореність економічної політики України в період економічного зростання, зокрема, надмірне покладання на зовнішні ресурси, намагання частини суспільства форсувати споживання за рахунок зростання запозичень в іноземній валюті [10, с. 10].

Підсумовуючи аналіз стану фінансової системи України в умовах світової кризи, можна зробити висновок, що фінансово-економічна криза в Україні мала місце завдяки внутрішнім макроекономічним дисбалансам, що посилювалися через залежність країни від зовнішнього економічного середовища.

Література

1. Примерова О. Оцінювання впливу фінансової інтеграції на економічний розвиток країни / О. Примерова // Банківська справа. – 2009. – № 5. – С. 40–50.
2. Стукало Н.В. Глобалізація та розвиток фінансової системи України / Н.В. Стукало // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 29–35.
3. Молочко И.Н. Украина на мировом финансовом рынке в условиях глобализации / И.Н. Молочко // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сб. науч. тр. / Донец. нац. ун-т. – Донецьк: ДонНУ, Б.р. – 2009. – № 3. – С. 864–868.
4. Куклик К.А. Макроекономические риски проектного финансирования в контексте финансово-экономического кризиса / К.А. Куклик // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 6. – С. 29–37.
5. Міщенко В., Жупанин В. Проблеми збалансованості внутрішніх заощаджень та зовнішніх запозичень банків в умовах нестабільності фінансових ринків / Міщенко В., Жупанин В. // Вісник НБУ. – 2008. – № 7. – С. 8–12.
6. Бобров Є.А. Аналіз причин виникнення світової фінансової кризи та її вплив на економіку України / Бобров Є.А. // ФУ. – 2008. – № 6. – С. 10–16.
7. Гнибіденко І. Вплив світової фінансово-економічної кризи на соціальну сферу України / Гнибіденко І. // Економіка України. – 2009. – № 7. – С. 15–24.
8. Даниленко А.І., Шелудько Н.М. Грошово-кредитний ринок України: кризові уроки та короткострокові перспективи / Даниленко А.І., Шелудько Н.М. // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 1. – С. 9–19.
9. Береславська О. Курсова політика в Україні: тенденції та перспективи / Береславська О. // Вісник НБУ. – 2011. – № 2. – С. 10–15.
10. Шелудько Н.М. Фінансові ринки України і Росії: уроки кризи та перспективи розвитку / Шелудько Н.М. // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 3. – С. 7–26.